

Lexikon des Mittelalters, vierter Band, Lieferung 1—4. München und Zürich: Artemis Verlag, 1981/88. 895 strani.

Pred nami so novi štirje snopiči odličnega Leksikona srednjega veka, katerega izhajanje spremljamo že od vsega začetka. Tako je že leta 1978, torej pred desetimi leti, kar je za majhen jubilej, izšla v Zgodovinskem časopisu izpod peresa Ferda Geršina prva ocena, posvečena temu delu. Dosedaj je bilo objavljenih sedem takšnih ocen. Zadnja je izšla v ZC 40, 1986, 517—521, v njej pa si lahko bralec poišče podatke tudi o vseh predhodnih ocenah. Prvi štirje snopiči četrtega zvezka vsebujejo gesla med besedama *Erzkanzler* in *Freiheit*. S tem je obdelana približno ena petina abecede. Glede na to, da naj bi po informacijah založnika, ki so natisnjene na zadnji strani ovitka vsakega posameznega snopiča, izšlo vsega skupaj sedem zvezkov tega leksikona in glede na to, da je doslej izšla skoraj natančno polovica predvidenega obsega, se seveda postavlja vprašanje, kako bo rešeno očitno nasprotje med dosedaj obdelanimi gesli in prostorom, ki so ga zavzela, ter predvidenim obsegom celotnega leksikona? Ne glede na to pa seveda tudi zadnji štirje snopiči prinašajo obilo zanimivih in pomembnih gesel, ki segajo na najrazličnejša področja in tudi na tak način izpricujejo vso pestrost srednjeveškega življenja, ki je v naših predstavah mnogokrat ujeta v že kar standardne klišeje.

Med splošnimi gesli prvega snopiča, ki so pritegnila našo pozornost (kot npr.: *Etika*, *Evnuhi*, *Eva*, *Ekskomunikacija*, *Ekspanzija [evropska]*, *Exemplum*, *Eksarhat*), je mogoče najbolj zanimiva skupina gesel, ki so na kakršenkoli način povezana z *Evangelijem*. Mednje spada tudi geslo o *Cedadskem evangeliju* (*Evangelium von Cavadale*), ki je pomemben tudi za slovensko zgodovino. Preko roba, pod, med in na robu teksta je zapisana cela vrsta imen romarjev, med katerimi so zelo številna znana slovanska in bolgarska imena iz 9. in 10. stoletja. V primerjavi z enakim geslom, ki ga je za Enciklopedijo Jugoslavije napisal Anton Bajec,¹ lahko rečemo, da je besedilo v Leksikonu srednjega veka (avtor M. Hellmann) boljše, celovitejše, obsežnejše in tudi glede literature popolnejše, saj seže bibliografski pregled v osemdeseta leta tega stoletja. Za našo zgodovino je v prvem snopiču zanimivo in pomembno predvsem še geslo o *Evgipiju* (avtor M. van Uytanghe). Evgipij ni samo pisec »Življenja svetega Severina«, ki je zgodovinski vir neprecenljive vrednosti, saj bi brez njega o zgodovini druge polovice petega stoletja v vzhodnoalpskih deželah ne vedeli skoraj ničesar. Za nas je pomemben tudi zato, ker mu je slovenska historiografija (Rajko Bratož) v zadnjem času posvetila precejšnjo pozornost, ki je naltela na zelo ugoden odmev tudi v tujini, saj je Avstrijska akademija znanosti objavila leta 1983 v obliki samostojne publikacije Bratožovo obsežno razpravo Severinus von Noricum und seine Zeit. Glede na to, da sega literatura, navedena na koncu gesla o Evgipiju, časovno do leta 1983, nam je seveda lahko žal, da pisec gesla ni upošteval tudi omenjene Bratoževe razprave. Prav tako bi morda pisec, ki je sicer poudaril, da je Vita sancti Severini glavno Evgipijevo delo, lahko še dodal, da je hkrati to tudi daleč najpomembnejši pisani zgodovinski vir za zgodovino vzhodnoalpskih dežel druge polovice petega stoletja. Na žalost ni v geslu nič tudi o Evgipijevem bibliofilskem delu, saj je v Lukulanskem samostanu v južni Italiji, kjer je bil opat, ustanovil veliko knjižnico, katere skriptorij je bil eden vodilnih v južni Italiji še vse v drugo polovico šestega stoletja. Vendar pa bo bogata bibliografija, navedena na koncu gesla, gotovo potešila tudi bolj radovedne.

Od gesel drugega snopiča, med katerimi nismo zasledili nobenega, ki bi bilo v celoti posvečeno naši zgodovini, je treba na prvem mestu omeniti obsežno geslo o *fevdalizmu*. Po uvodnem, splošnem delu, ki obravnava nastanek pojma, njegov pomen in odprta vprašanja, sledi pregled po geografskih področjih. Za jugovzhodno Evropo ga je napisal Sima Ćirković, med novejšo literaturo pa je naveden tudi Bogo Grafenauer. Za Bizantinsko cesarstvo je pregled napisal Lj. Maksimović. Od ostalih gesel drugega snopiča naj omenimo le nekatera. Veliko jih je posvečenih raznim *Feliksom* in *Ferdinandom*. Obsežni sta tudi gesli o *družini* in *praznikih*. Med gotovo zanimiva gesla pa spada tisto o srednjeveških *ponaredkih*, katerih je bil tisti čas resnično poln. Tako je od ohranjenih listinskih tekstov iz zgodnjega srednjega veka okrog 50 % takšnih, ki so ponarejeni ali prenarejeni. Med praviimi ponarejevalskimi centri so bili najbolj na glasu npr. Montecassino, Sv. Maximin v Trierju in Reichenau, v katerih so bile sproducirane cele serije falsifikatov.

V tretjem snopiču četrtega zvezka bodo prišli na svoj račun tisti, ki jih zanima *finančništvo*, *Flandrija*, *Firence*, *ribolov*, *forum* ali pa npr. *Formbach*, bavarska grofovska rodbina, ki je imela velika posestva tudi v Vzhodni marki in na Štajerskem. Njihova štajerska posestva (Pittenska grofija severno od Semmeringa) so leta 1158 dedovali Traungauci, kasnejši prvi štajerski vojvode.

¹ Besedilo v 3. zvezku izdaje v slovenskem jeziku (1987) je le nekoliko skrajšano besedilo iz prve izdaje (1956).

Četrtni in tokrat tudi zadnji snopič je skoraj v celoti v znaku *Frankov, Frankovske države, Francije in Frančiškanov*. V geslih, ki obravnavata Frankovsko državo in Francijo, gre za vsestranski, sintetični pregled politične, cerkvene, gospodarske in institucionalne zgodovine z izredno bogatimi bibliografskimi pregledi. V pravzaprav nikoli končanem sporu, kdaj je bil konec frankovske države in kdaj se je začela zgodovina posameznih držav, ki so nastale na prostoru nekdanjega Karlovega cesarstva, je kot mejna letnica vzeto leto 887, ko je Arnulf Karantanski odstavljal Karla III., čeprav je v literaturi še mnogokje zaslediti leto 899. Takrat je umrl Arnulf, zadnji (pa čeprav le na pol) Karoling, ki je bil kronan in maziljen za cesarja. Za konec moramo omeniti še dve gesli. Eno je posvečeno *Frankopanom*, hrvaški plemiški rodbini (avtor L. Steindorff), drugo pa obravnava *Fredegarja* in njegovo *kroniko*, ki je s svojimi podatki o Samu tudi neprecenljiv vir za našo najstarejšo zgodovino (avtor U. Nonn). Dolgo časa je v znanosti prevladovalo Kruschevo mišljenje, da avtor kronike ni en sam pisec, ampak da so bili trije. Šele novejša dela z novimi argumenti na nek način rehabilitirajo prvotno mnenje, da je bil pisec kronike samo eden, po rodu iz Burgundije, ki je kasneje živel v Metz in okrog 658/660 napisal to delo.

Peter Štih

G. Marjanović-Vujović: **Krstovi od VI do XII veka**. Beograd : Narodni muzej, 1987. 95 strani.

Knjiga je tiskana v srbsčini in angleščini in je poseben zvezek zbirke Srednji vek I, ki jo izdaja Narodni muzej v Beogradu. Avtorica v uvodu obširno komentira vse, kar je bilo napisano o tem prsnem tipu nakita skozi raziskovalno zgodovino. Križi, ki so bili razširjeni v Bolgariji, Romuniji, Madžarski in Srbiji, so prvič pritegnili pozornost znamenitega ruskega znanstvenika P. Kondakova. Za njim so se tega problema lotevali K. Mijatev v Bolgariji, M. Bárány-Oberschall in Zs. Lovag v Madžarski, I. Barnea, P. Diaconu in V. Spinei v Romuniji ter končno pri nas S. Radojčić. Glede na to, da se je od zadnje objave zbralo v zbirki Narodnega muzeja določeno število novih primerov, je avtorica objavila vso dokumentacijo muzeja o oblikah pridobivanja, ki segajo nazaj v 1906. leto; danes namreč bogati fundus obsega kar 86 kosov. Poleg nakupov in poklonov je bilo določeno število križev pridobljenih tudi z arheološkimi raziskavami; za poreklo nekaterih pa ni nobene dokumentacije.

Križi, ki so vzeti v obdelavo, sodijo k različnim tipom in so izdelani iz različnih materialov. V poglavju Tipologija krstova je avtorica razporedila križe v več skupin in pri tem upoštevala tudi namembnost. V prvi so zgodnjebizantinski križi iz 6. stoletja (6 kosov); po tipu so deli vratnega nakita, eden pa procesijski križ (št. 5); izdelani so iz bronca ali svinca. Samo en primer (št. 7) sodi v 7. ali 8. stoletje. Vsi imajo obliko latinskega križa. Drugo skupino tvorijo (št. 8—50) t. i. križi, ki so se nosili na prsih. Med te sodijo dvodelni relikvariji, ki so bili obešeni na vratu z verižico ali trakom. Glede na to, da je z reverzne in aversne strani prikazan Križani, meni avtorica, da gre za kopijo. Križi so iz bronca v tehniki litja in bolj ali manj dobro modelirani. Na nekaterih se nahajajo napisi imen posameznih uprizarjenih svetnikov. Datirani so v glavnem v 11. in 12. stoletje.

Drugi del te skupine križev predstavljajo priveski, ki so se na prsih nosili ločeno ali kot sestavni del na ogrlici; izdelani so v obliki latinskega križa (št. 51—55) in datirani v 11. in 12. stoletje. Sem sodi tudi tip s poudarjenimi robovi (št. 60—62) iz 11. stoletja. Posebno varianto predstavljajo podobni križi, ki se na vrhu končujejo z lunulo (št. 58 in 59). Tudi ti so iz bronca in datirani v 11. stoletje. Ločeno varianto predstavljajo svinčeni križi (št. 69—75), eden pa je iz keramike (št. 76) v obliki grškega križa dokaj shematizirane izdelave. Glede na to, da so najdeni nekateri v grobovih, jih avtorica uvršča v 11. stoletje; izjema je križ iz keramike, ki je lahko datiran tudi v 13.—14. stoletje. Posebno skupino tvorijo križi, ki so bili nošeni na procesijah (št. 77—78) in so datirani v 10. ali 11. stoletje.

Ločeno skupino predstavljajo plombe v obliki križev (št. 80—83); so v obliki grškega križa z nekoliko izdolženim zgornjim krakom v obliki Petrovega križa. Za razliko od dosedanjih skupin so ti služili kot varnostni pečati — plombe; so iz svinca in so pečatili keramične posode, v katerih so po trgovskih poteh prevažali olje in vino v obredne namene. Najbolj pogosto so jih našli ob trgovskih poteh (Bolgarija, Romunija). Datirani so v 10. in 12. stoletje. Zanimivo skupino tvorijo križi iz 12.—14. stoletja (št. 84—86), izdelani v tehniki litja iz bronca. Na zunanji površini imajo v reliefu predstavo Matere božje v drži orante.

V sklepnem delu pristopa avtorica k novemu načinu opredeljevanja predmetov po prostoru, kjer se posamezni tipi širijo, po izvoru kopiranih predlogov in po določenih lokalnih delavnicah. Po priloženi geografski karti z najdišči je videti, da se kopičijo križi na področju Podonavja Srbije, Bolgarije in Romunije. Podobnost v ti-